

آموزش کشاورزان آینده؛ گامی در بهسازی منابع انسانی بخش کشاورزی و منابع طبیعی

شهرام مقدس فریمانی^۱، ارکیده حیدرنژاد^۲، حسین نیک فرجام^۳، سیدکریم موسوی^۲، علی اکبر مویدی^۳

۶ بیان مسئله

دست‌یابی به اهداف توسعه پایدار در بخش کشاورزی در افق بلندمدت، مستلزم تأمین امنیت غذایی، ایجاد اشتغال پایدار و ارتقای سطح ثروت و رفاه در جوامع روستایی است. تحقق این اهداف بدون برنامه‌ریزی جامع و هدفمند برای ارتقای مهارت بهره‌برداران فعلی و تربیت نسل آینده‌ای از کشاورزان توانمند، دانش‌محور و نوآور امکان‌پذیر نخواهد بود. در این میان، وزارت جهاد کشاورزی به عنوان نهاد سیاست‌گذار و متولی توسعه کشاورزی کشور، وظیفه دارد با تمرکز بر افزایش بهره‌وری منابع تولید و توانمندسازی سرمایه انسانی، زمینه‌ساز تحول بنیادین در این بخش شود.

توجه هم‌زمان به دو رویکرد «کشاورزی‌محوری» با تأکید بر مدیریت بهینه عوامل و منابع تولید و «کشاورزمحوری» با تمرکز بر توسعه توانمندی‌ها و مهارت‌های انسانی بهره‌برداران، ضرورتی انکارناپذیر است. بر این اساس، برنامه «آموزش کشاورزان آینده» در راستای برنامه تحولی وزارت جهاد کشاورزی طراحی و اجرا شده است. هدف اصلی این برنامه، مهیاسازی، توانمندسازی و جوان‌گرایی سرمایه انسانی بخش کشاورزی از طریق توسعه آموزش‌ها و مهارت‌های شغلی و حرفه‌ای در میان نوجوانان، جوانان روستایی و علاقه‌مندان به فعالیت در مشاغل مرتبط با کشاورزی است. این برنامه با رعایت اصول توسعه پایدار روستایی و کشاورزی و در چارچوب استقرار نظام جامع آموزش کشاورزی و مدیریت یکپارچه آن دنبال می‌شود.

بر اساس افق برنامه تحولی وزارت جهاد کشاورزی تا سال ۱۴۰۵، جامعه کشاورزان کشور باید به سطحی از شایستگی، توانمندی و مهارت حرفه‌ای دست یابد که در آن شاخص‌هایی همچون کاهش نرخ بی‌سوادی در جامعه کشاورزان به کمتر از ۲۰ درصد، افزایش سهم اشتغال دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی در واحدهای تولیدی به بیش از ۱۰ درصد و احراز صلاحیت حرفه‌ای برای بیش از ۵۰ درصد بهره‌برداران محقق شود.

با این حال، بررسی‌های آماری نشان‌دهنده روند فزاینده پیری جمعیت فعال در بخش کشاورزی است. بر اساس نتایج سرشماری‌های سال‌های ۱۳۸۲ و ۱۳۹۳، میانگین سنی بهره‌برداران کشاورزی به ترتیب ۴۹٫۵ و ۵۱٫۸ سال برآورد شده است. هم‌چنین نسبت جمعیت

۱- مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی ۲- مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان لرستان ۳- مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان خراسان رضوی

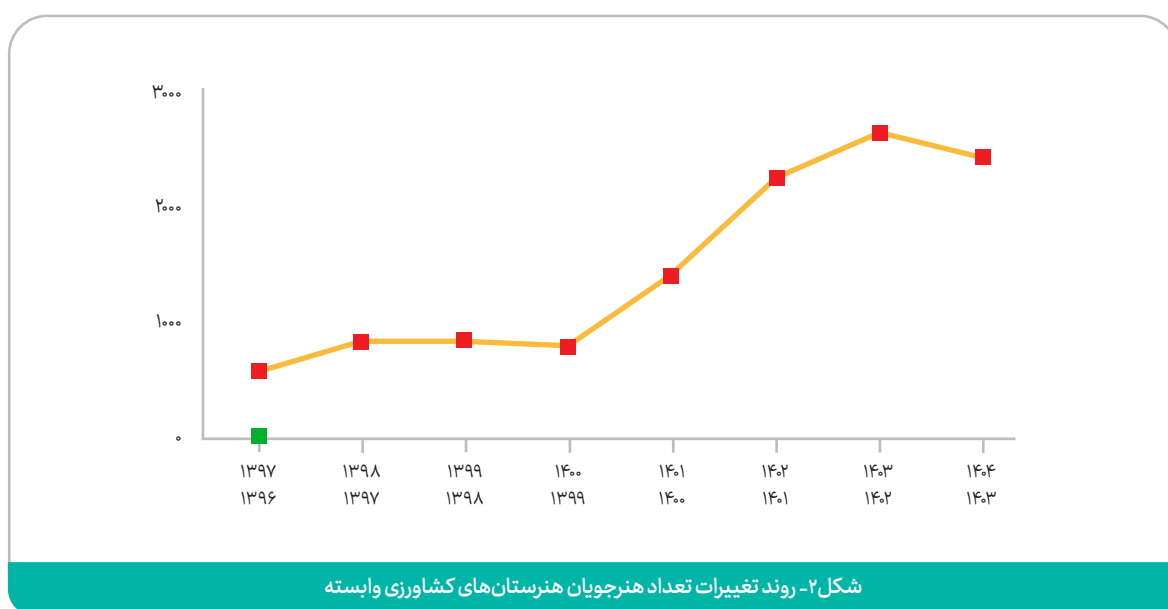
کشاورزان مسن (بیش از ۶۵ سال) به کشاورزان جوان (کمتر از ۳۵ سال) معادل ۱,۵۸ است. پیش‌بینی‌ها حاکی از آن است که تا سال ۱۴۰۵، روند پیری در جمعیت روستایی کشور تداوم خواهد یافت؛ به‌گونه‌ای که سهم جمعیت سالمند در مناطق روستایی از ۷,۲ درصد در سال ۱۳۹۹ به ۸,۶ درصد افزایش خواهد یافت. این شرایط، ضرورت نوسازی و جوان‌سازی ساختار نیروی انسانی بخش کشاورزی را از طریق آموزش هدفمند، انتقال مؤثر دانش و مهارت و ایجاد جذابیت برای ورود نسل جوان به این بخش حیاتی بیش از پیش آشکار می‌سازد.

6 معرفی دستاورد

برنامه «کشاورزان آینده» دارای مجموعه‌ای منسجم از هدف‌ها، راهبردها و راهکارهای آموزشی، شغلی و حمایتی با محوریت تربیت و توانمندسازی کشاورزان آینده است. راهبرد اصلی این برنامه بر سه رکن اساسی آموزش، تشکلی سازی و اشتغال استوار است. در بُعد آموزش، هدف اصلی هدایت تحصیلی نوجوانان و جوانان به‌منظور ورود هدفمند به دوره‌های آموزش رسمی و غیررسمی در حوزه کشاورزی است. در این راستا، راهکارهایی از قبیل گسترش کمی و کیفی آموزش‌های متوسطه و مهارتی، اصلاح، بازبینی و ایجاد رشته‌های تحصیلی متناسب با نیازهای شغلی بخش کشاورزی، افزایش سهم آموزش‌های عملی در مقایسه با آموزش‌های نظری، بازآموزی و توانمندسازی مربیان حرفه‌ای، اجرای برنامه‌های درآمدزا در حین تحصیل، توسعه، تکمیل و تجهیز مراکز آموزش جوار روستا و اعتباربخشی به مدارک تحصیلی پیش‌بینی شده است که اجرای هماهنگ آن‌ها زمینه تحقق این هدف را فراهم می‌سازد. در بُعد اشتغال و تشکلی سازی، هدف هدایت جوانان و دانش‌آموختگان آموزش‌های کشاورزی به‌سوی اشتغال پایدار در بخش کشاورزی و تقویت هویت حرفه‌ای آنان است. شناسایی و معرفی مشاغل نوپا و نوظهور، هم‌چنین مشاغل متنوع در زنجیره ارزش کشاورزی، توسعه ارتباط مراکز آموزشی با واحدهای شغلی و تولیدی، تشکلی تعاونی‌ها و انجمن‌های دانشجویی و دانش‌آموختگان، بهره‌گیری از ظرفیت‌های نظام مهندسی کشاورزی در زمینه اشتغال دانش‌آموختگان، شناسایی ظرفیت‌های موجود در وزارت جهاد کشاورزی به‌منظور تسهیل فرآیند اشتغال، تسهیل دسترسی دانش‌آموختگان به اعتبارات مالی و گسترش برنامه‌های آموزشی کارورزی از جمله راهکارهای اجرایی پیش‌بینی شده برای تحقق این هدف به‌شمار می‌آیند (شکل ۱).

در راستای اجرای «برنامه کشاورزان آینده»، توسعه و ساماندهی آموزش‌های مقطع متوسطه کشاورزی در دستور کار سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی قرار گرفت. این اقدام با اولویت‌دهی به گسترش کمی و کیفی هنرستان‌های کشاورزی مستقر در مراکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی دنبال شد. در نتیجه این رویکرد هدفمند، تا سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ تعداد هنرستان‌های کشاورزی فعال وابسته به وزارت جهاد کشاورزی به ۳۵ واحد افزایش یافت و ظرفیت پذیرش هنرجویان این هنرستان‌ها به ۲۴۴۰ نفر رسید (شکل ۲).

آخرین پایش وضعیت شغلی و تحصیلی دانش‌آموختگان هنرستان‌های کشاورزی وابسته به وزارت جهاد کشاورزی که در سال ۱۴۰۳ توسط مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی انجام شد، نشان می‌دهد که ۴۰ درصد از هنرجویان در دوران تحصیل در مقطع متوسطه، عمدتاً در مشاغل مرتبط با رشته تحصیلی خود اشتغال داشته‌اند. این امر نقش مؤثری در تقویت انگیزه آنان برای انتخاب و تداوم تحصیل در هنرستان‌های کشاورزی تا سطح دیپلم ایفا کرده است.

بررسی توزیع جنسیتی دانش‌آموختگان، با توجه به پراکنش هنرستان‌های دخترانه و پسرانه فعال، بیانگر آن است که ۹۰ درصد از دانش‌آموختگان این هنرستان‌ها را پسران و ۱۰ درصد را دختران تشکیل می‌دهند. این الگو با ترکیب جنسیتی هنرجویان شاغل به تحصیل در هنرستان‌های کشاورزی وابسته نیز همخوانی دارد.

در وضعیت پس از دانش‌آموختگی، تنها ۱۶٫۵ درصد از دانش‌آموختگان بیکار و جویای کار بوده‌اند، در حالی که ۲٫۳ درصد از آنان در مقاطع تحصیلی کاردانی و کارشناسی به تحصیل ادامه داده‌اند و ۵٫۴ درصد نیز وارد بازار کار شده‌اند. به طور کلی، ۷۰٫۷ درصد از دانش‌آموختگان هنرستان‌های کشاورزی وابسته پس از فراغت از تحصیل یا شاغل بوده‌اند یا مسیر ادامه تحصیل را دنبال کرده‌اند. هم‌چنین ۱۲٫۷ درصد از این افراد در زمان پایش، در حال انجام خدمت نظام وظیفه بوده‌اند.

بر اساس این آمار، در حالی که نرخ بیکاری جمعیت نیت (NEET)^۱ در کشور حدود ۲۶ درصد گزارش شده است، تنها ۱۶٫۵ درصد از دانش‌آموختگان هنرستان‌های کشاورزی وابسته در وضعیت بیکاری و جست‌وجوی شغل قرار داشته‌اند. افزون بر این، ۷۰٫۷ درصد از آنان پس از دانش‌آموختگی یا وارد بازار کار شده‌اند یا به تحصیل خود ادامه داده‌اند؛ امری که بیانگر وضعیت مطلوب‌تر اشتغال و مشارکت تحصیلی این گروه در مقایسه با میانگین ملی جمعیت نیت است.

1-Not in Education, Employment, or Training

۶ پتانسیل اقتصادی و اثر بخشی

- ۱ ۷۰٫۷ درصد از دانش‌آموختگان هنرستان‌های پس از فراغت از تحصیل یا وارد بازار کار شده‌اند یا به تحصیل خود ادامه داده‌اند.
- ۲ اشتغال ۴۰ درصد از هنرجویان در دوران تحصیل و ورود سریع به بازار کار
- ۳ سهم بالای اشتغال و ادامه تحصیل دانش‌آموختگان پس از فارغ‌التحصیلی (۷۰٫۷ درصد)، بیانگر اثربخشی ساختار آموزشی هنرستان‌های کشاورزی و پیوند معنادار میان آموزش‌های مهارتی و فرصت‌های شغلی در بخش کشاورزی است.
- ۴ مقایسه نرخ بیکاری دانش‌آموختگان هنرستان‌های کشاورزی (۱۶٫۵ درصد) با نرخ بیکاری گروه نیت (NEET) در سطح ملی (۲۶ درصد)، گویای عملکرد به مراتب موفق‌تر این آموزش‌ها در ارتقای مشارکت اقتصادی نوجوانان و جوانان و کاهش ریسک خروج آنان از چرخه آموزش و اشتغال است.
- ۵ با توجه به این‌که حدود ۹۰ درصد از دانش‌آموختگان را پسران تشکیل می‌دهند، می‌توان ایجاد مسیرهای شغلی هدفمند را با تمرکز آموزش‌ها بر حوزه‌هایی با نیاز بالا به تکنسین و نیروی متخصص، مانند مکانیزاسیون کشاورزی، مدیریت مزارع بزرگ و سامانه‌های نوین تولید را تقویت کرد.
- ۶ توسعه پیوند نظام‌مند با بنگاه‌ها و واحدهای تولیدی بخش خصوصی، به‌گونه‌ای که دوره‌های کارآموزی و پروژه‌های عملی به‌صورت مستقیم بر اساس نیازهای واقعی این بخش تعریف شوند، می‌تواند عدم تطابق مهارت‌ها با نیاز بازارکار (حدود ۲۲٫۶ درصد) را کاهش دهد.